ЧЕТИРИ- ИЛИ ПЕТЕЛЕМЕНТАЛНОТО ПРИСЪСТВИЕ В МИКРО- И МАКРОИЗМЕРЕНИЯТА НА ЧОВЕШКОТО СЪЩЕСТВУВАНЕ

Валери Иванов

THE FOUR OR FIVE ELEMENTAL PRESENCE IN THE MICRO AND MACRO DIMENSIONS OF HUMAN EXISTENCE.

Valeri Ivanov

Abstract: The ratio of simple and elementary constructive qualities creates complex interrelationships and dependencies that make our world independent of whether we look at its micro- or macro-specificity. Traditional Chinese „five elements" have always sought their comparison with the „four elements", building the traditional pattern of existence in Western culture and philosophy. Does the explanation of the world and its existence can lead to a different reality, transformed into the creative reproduction of our inner or outer world ?! How can we „translate" the traditional culture of the perceptions that make up this world to find their adequate and faithful expression in our contemporary relationships of global ties and values ?! These are questions of the East-West meeting today or tomorrow.

Key words: four, five, element, elemental, traditional, existence, culture, philosophy, explain, reality, translate, perception, contemporary, tie, value, question.

Повод за настоящото изложение представлява едно голямо недоразумение. Неговото откриване би могло да се нарече случайно, но оказва влияние върху цялостното възприемане на културните особености, формирали светоусещането на източните и западните цивилизации от Стария свят. Това светоусещане е свързано с разбирането за минималните и основни градивни частици на всичко съществуващо – проявено или непроявено. То води до основното структуриране на формите, но и до насищането на тяхното съществуване с жизненост. Може да бъде усетено

в градивните структури формирани от тези елементарни частици, както и във взаимодействието на действащите сили в определяния от тях вътрешен и външен свят.

При една разглеждането на китайските пет елемента (у син) в една от лекциите ми пред сравнително запозната с китайската култура, философия и традиционна символика аудитория ми беше зададен въпрос „Къде е елементът „въздух?“. Това ми даде да разбера, че съществува объркване по отношение на основни градивни части, формирали живота и неговата философска интерпретация, между т.нар. „Изток“ и „Запад“. Чисто условно и формално по-нататък ще ползвам тези наименования, за да разгранича двете категории мисловна нагласа. Тази, формирана от древните цивилизации, развити около Средиземноморието (западни), и далекоизточните цивилизации, за чийто представител най-често се сочи древнокитайската.

Петте елемента (у син) са основна философска категория в разбирането на китайското мислене в интрепретация на организацията и разбирането на света и безкрайно изменящите се негови форми и проявления. По определение те са пет и включват елементите метал, вода, дърво, огън и земя. Елементите са в непрекъснат процес на взаимодействие и представляват активност в отношенията между структурите, които от своя страна се намират в непрекъсната промяна и са относително устойчиви и определими. Описанието на отношенията при елементите предизвиква безкрайните изменения, на които е подложена структурата.

В западната философия и космология съществуват т.нар. елементи или елементални свойства на материята, които са четири на брой и се посочват като земя и въздух, огън и вода. Те често се определят като противоположности, но и като съставни определящи качеството на материята и материалното определяне и организиране на формите. Елементалите са елементарни градивни елементи на структурата на проявеното.

В контактуването между „източните“ и „западните“ определения за възприятията на света и неговите явления, преводите, а след това и цялата сравнителна съпоставка, която е елемент на теории, разсъждения и практика, почива на непознаване същността на източните понятия. Това в течение вече на столетия води до тотално объркване и допълнително затрудняване на системата за комуникация между двете глобални култури от древността. Четем вече много класически китайски произведения, преведени от китайски или през европейски езици. Намираме коментари и дълбокомислени философски разсъждения в книгите или интернет. И въпреки това продължаваме да сме далече от това, което те искат да ни кажат.

По отношение на китайските пет елемента (у син) объркването на западното мислене започва може би от времето на появата или възраждането на окултизма, спиритизма и езотеричните духовни учения. Това е и времето на зараждане на западната психология и новия интерес към тайнственото, мистичното и магическото скрито познание, възродено от Новата епоха (New age) и нейната култура на универсализъм. „Знам за И Дзин от няколко десетилетия. В края на 1928 г. наблюдавах как Алистър Кроули борави с пръчките (за гадаене) в своя апартамент в Париж, за да направи предсказание за настъпващия период от време.“ пише Израел Ригарди 1966 г. в предговора към издание на книгата „Древният И дзин“ от Луис Кълинг („Древният И дзин“, изд. Аратрон, 1997 г., стр. 7). „По времето на нашата среща през 1938 г. г-н Кълинг изпълняваше длъжността областен архиепископ на Ложата на G.B.G в Сан Диего. Това беше един Гностиен Орден, основан от ученик на Алистър Кроули“ пише понататък във въведението на книгата Тейн У. Патерсън, през 1976 г. „Изучаването и приложението на принципите на И Дзин представляваше съществена част от дейността на ордена“ (Кълинг 1997, 10). Едновременно с това самият Луис Кълинг, авторът на книгата, изявява претенциии за възстановяване и ограничаване само върху „оригинала на древния И Дзин“, а не върху други насложени във времето коментари върху книгата. Той посочва, че това е един опит да се изчисти символиката не само от коментарите, натрупани с хилядолетията на китайска културна традиция, но и в опита за нейното адекватно предаване в западната култура в „двата основни превода по онова време – този на Вилхелм и Бейнс със заглавие „И Дзин или Книга на промените“ (с предговор на К .Г. Юнг издание 1949 г.) и този на Лег със заглавие „И Дзин – Книга на промените“ (първо издание 1882 г.)“.

Едни и същи наименования, дошли от директния превод, всъщност носят различно символно съдържание и значение в двата свята на „Изтока“ и „Запада“. В преводните текстове и тълкуването на символните обозначения, скрити в триграмите и хексаграмите на И дзин (Книга на промените), присъстват наименования на образите или формите (кит. „гуа“) от книгата, сходни с тези на присъщите за западната философска мисъл „елементи“ или по-точно „елементалиите“. Това се отнася предимно до триграмите на „земята“, „водата“ и „огъня“. Тези три елемента се дублират със западното познание за материалното устройство на природата като изградена от елементални плътности на материята (наричани елементи или елементалии). Много бързо и близко до представите ни е директното и пряко пренасяне на значението, което те съдържат. Елемен-

тите са наричани в западната астрология и „стихии“ като в съвременното им разбиране „са свързани с конкретна функция на Аз-а: земята – с тялото и материята; водата – с емоциите; въздухът – с ума и интелекта, а огънят – с духа и интуицията“ (Хол 2015, 124). В западната астрология всяка стихия е представена от три зодиакални знаци и може да бъде балансирана или не в зависимост от разположението на планетите в рожденната астрологична карта на всеки човек. Забелязваме обаче, че четвъртият елемент – „въздух“, не присъства в наименованията на триграмите от Книга на промените, каква е логиката да прехвърляме директно тяхното значение и смисъл към образите на И Дзин?!

Едновременно с това западната мисъл, навлизайки в източното познание за света, е „изненадана“ от присътвието на освен вече познатите три елемента (земя, вода и огън) и на още два – „метал“ и „дърво“ в източните пет елемента. Неизбежна е връзката и директната препратка на „елемента“ дърво с „Дървото на живота“ от западното езотерично познание и структурното подреждане на сферите (или „сефирите“) на „Кабалистичното дърво“. Но тогава понятието на Истока за „елемент“ излиза извън Западното понятие за четирите стихии (елементала). В същото време елементът „метал“ отговаря ли директно на елемента на „въздуха“ в Западната астрология?! Източният елемент на метала се свързва традиционно с белите дробове и тяхната функция като орган в човешкото тяло. Да, в белите дробове въздухът навлиза и излиза, а свистенето при дишането е подобно на рязането с нож, който е метален. Но как тогава западната астрология свързва въздуха с мисловната функция „интелект, комуникация, идеи, ментални връзки, технологии, концепция, прозорливост, hoлoвъведения, планиране“ (Хол 2015, 132). От къде се получава „грешката“?!

Привлечени от сходството в наименованията при превода западните интерпетатори на И дзин търсят Западните елементи (елементалите) сред образите, представени от триграмите на Книга на промените. „Съществуват четири триграми, които съответстват на по-късните понятия за четирите елемента: Огън, Въздух, Вода и Земя“, казва Кълинг в „Древният И Дзин“ (Кълинг 1997, 38). След това обаче той свързва триграмата, с наименование „планина“ (кит. „гън“) със свойствата на елемента „земя“ от Западната традиция, и то при положение, че такава триграма с наименование „земя“ (кит. „кун“) е посочена директно в осемте образа на Книга на промените. Триграмата, обозначена с наименованието „гръм“, той свързва с елемента „огън“ в стихиите на Западната традиция. А триграмата, наименована „вятър“ от Книга на промените, незнайно защо определя като подходяща за свойствата на „въздуха“ като една от елементал-

ните стихии на Западната езотерика. Малко по-нататък в книгата „елементите“ се свързват с „магическите знаци“, които имат връзка повече с астрологията, като в тях се намесват и понятия като „Лингам“ и Йони“, а също и Слънце и Луна, като по този начин авторът някак си „намества“ елементалиите да отговарят на бройката на използваните в И дзин осем образа на триграмите (кит. „ба гуа“).

Объркването е пълно и показва изначално неразбиране на онова, което се коментира. Едновременно с това обаче, то е дотолкова авторитетно, че нанася трудно поправими поражения върху представите за света на Изтока и Запада, и по-скоро върху опита те да бъдат адекватно преведени, съпоставени и разбрани. Коментарът пропуска изобщо съществуването на пет, а не на четири елемента в Източната представа за устройството и този свят. Той допуска и възможността триграмите, които представляват основата за моментен отпечатък на житейска ситуация в нейната статика и динамично взаимодействие, да бъдат приравнени с елементарните градивни структурни единици на материалните форми. Това води до крайна и продължила столетия неадекватност в тълкуването и разбирането на модели в мисленето и изобщо във възприемането на света при свързването на традиционните Западни и Източни представи за неговото устройство и динамика.

Как да разрешим тази загадка, ни предлага внимателното четене на коментарите и коментираните текстове, свързването им с практикческата част от философията, нейното ежедневно изживяване, онова, което се случва в процеса на ритуализирането (включително гадателското) и действието, практическото съставяне и разчитане на символите и значенията на И дзин.

В практическото изразяване на съставянето и тълкуването на образите, символизирани от триграмите и хексаграмита на И дзин, се съставят три хексаграми. Хексаграмата е поредица от шест (хекса-) черти, подредени една върху друга. Непрекъснатата черта се приема за Ян (проявено, активно), а прекъснатата за Ин (непроявено и неактивно) изразяване на формата на образа в ограниченията на времето и мястото на неговото възприемане. Важно качество е, че това определение на възприемането включва възприемащия. Хескаграмата изразява определена ситуация във времето и пространството, която включва възприемащия, възприеманото и отношението между тях (процеса на възприемането). Така в една хексаграма нейното построяване се случва при последователно изграждане на шест черти в посока от долу на горе. При тълкуването на образа на хексаграмата задължително се отчита, че тя е съставена от

два образа (две триграми), единият от които има главно, определящо, а другият второстепенно, определимо значение (кит. „ти“ и „юн“ – тяло и функция).

В ситуацията на хексаграмата винаги присъства вътрешна ситуация, която също се представя от „вътрешна“ хексаграма със самостоятелно значение и тълкуване. Тя се определя като от основната хексаграма, която тълкуваме, се махнат най-долната (първата) и най-горната (шестата) черта. Втората, третата и четвъртата черта образуват долната триграма на вътрешната ни хексаграма. А третата, четвъртата и петата черта образуват горната триграма от нашата вътрешна хексаграма. Вътрешната хексаграма представя нашето отношение към ситуацията, която тълкуваме. Нашето вътрешно присъствие, участие и ангажиране в тази ситуация. Поради този факт в нея се удвояват третата и четвъртата черта – те присъстват и в долната и в горната триграма на вътрешната хескаграма. Тези две черти са участието на „Човека“ в ситуацията, когото традиционно китайското мислене разглежда като посредник, свързващо звено между „Небето“ (представено от петата и шестата черта на основната хексаграма) и „Земята“ (представена от първата и втората черта на основната хексаграма). Трите начала на Небето, Земята и Човека между тях са представени както в триграмата – от трите черти в нея, така и в хескаграмата, където за тях са отделени по две черти.

Третата хексаграма, която се съставя и тълкува в практическия гадателен процес, основан на Книга на промените, е изследване на тенденциите за развитие на заложените в отпечатъка тук и сега процеси (основната хексаграма, която сме съставили и тълкуваме). При нея се изследват елементи от образа, които са нетрайни и неубедителни или изчепващи се, като клонят към промяна. Промяната на ситуацията е възможна и предвидима при колебливостта на някои от чертите в хексаграмата, които биха се изменили в своите противоположни при запазване на съществуващите тенденции.

Това е практическият механизъм на работа при ползването на И дзин като основа на гадателска практика. Забележително в този случай е пропускането, съзнателно или не, на процеса на построяване и тълкуване на вътрешната хексаграма в книгата на Луис Кълинг, цитирана по-горе.

А сега да се спрем на китайските Пет елемента (кит. „у син“) от древното китайско разбиране за устройството на света и неговата динамика. Всеки от петте „елемента“ се свързва с осемте триграми. Тук любопитно и същевременно проблемно за разбиране е съотношението и връзката между четния брой на триграмите – осем, и нечетния на елементите – пет.

При практическото тълкуване на образите от И дзин се изследва отношението на елементите в построените три хексаграми, които определят разкриването на тенденциите за развитие в разглежданата ситуация. При това към всеки от елементите *метал*, *дърво* и *земя* се отнасят по две триграми (образа). Докато на елементите *огън* и *вода* съответстват всяка от триграмите (образи) със същото име („ли“ и „кан“). Така в елемента на „метала“ присъстват два образа – триграмата „небе“ (кит. „циен“) и триграмата „езеро“ (кит. „дуей“). В елемента на „дървото“ присъстват също два образа – триграмата „гръм“ (кит. „джън“) и триграмата „вятър“ (кит. „сун“). В елемента „земя“ образите също са два – триграмата „земя“ (кит. „кун“), но също и триграмата „планина“ (кит. „гън“).

Ключово за разглеждането на образите е и традиционното понятие за Ин и Ян, които във всяка от триграмите (образи) се проявява в последната трета горна черта от нейното изграждане. Така от елемента „метал“ Ян е триграмата „небе“, а Ин е триграмата „езеро“. От елемента „дърво“ Ян е триграмата „гръм“, а Ин е триграмата „вятър“. От елемента „земя“ Ян е триграмата „планина“, а Ин е триграмата „земя“. Веднага забелязваме, че „огънят“ като елемент няма своя Ин триграма, а „водата“ няма своя Ян триграма. Затова естественият начин за постигане на тяхната хармонична цялост е съчетаването на триграмите на „огъня“ и „водата“ в едно цяло, макар и с противоположни страни на Ян и Ин представяне. Такова свързване се основава на древното разбиране, че огънят и водата са в основата на алхимичните преобразования, които са предмет на задълбочени изследвания както в източната, така и западната езотерична традиция. Промяната (обръщането) на огъня и водата, умелото служене с тях е основа за настъпване на трансформация в човека от материално към духовно същество. Доколко обаче те се разбират като сила и процес и доколко се разбират като субстанция и структура, е въпрос на конкретно тълкуване на използването им като термини в текстовете, предаващи тяхното значение. „Огънят“ и „водата“ като триграми са основа на тяхното подреждане в кръг, което разглежда отношенията на образите от гледна точка на човека (неговата субективност). Този кръг се определя като „последващ“ в традиционното изследване на триграмите от И дзин. В него триграмите (образите) на „огъня“ и „водата“ се поставят отгоре и отдолу на кръга. Те представят Ян и Ин страната в човека. В другия вариант на подреждане на триграмите в кръг, при който се разглежда света в неговото обективно съществуване (по отношение на човека), отгоре се поставя триграмата (образът) „небе“, а отдолу триграмата (образът) „земя“. При това положение Ян и Ин страната отново имат своето обозначение, но този път във

външния за човека свят. Така при разглеждане на триграмите (образите) на И дзин те отново намират своето вътрешно и външно значение, подобно на това при съставянето и тълкуването на „външната“ и „вътрешната“ хексаграма, предаващи структурата на конкретната ситуация.

Задълбочавайки нашите изследвания, е интересно да отбележим вътрешната връзка между триграмите (образите) от Книга на промените при съчетаването им по двойки в представянето им като елементи.

В отношението между триграмите „небе“ и „езеро“ в елемента „метал“ образите очертават отношение на отразяване и адекватност на съответствието на образа на небето в спокойната огледална повърхност на езерото. Отразяването е начинът, по който енергията на небето се свързва с енергията на езерото. Това отношение е внушавано от образите, които представляват триграмите. Чистотата, гладкостта и блясъкът на огледалото са характерни за елемента „метал“, както и качеството на връзката в отношенията, в които той се проявява.

В отношенията между триграмите „гръм“ и „вятър“ в елемента „дърво“ образите на И дзин очертават връзка на пронизване, проникване и разпространение вертикално и хоризонтално във всички посоки. Проникването и начинът, по който енергията се свързва в елемента на „дървото“. Дървото прониква с корените си в почвата и в небесата (въздуха) с клоните си. То намира път и се разпростира като мрежа във всички посоки, като свързва нещата подобно на Човека като посредник, свързващ Небето и Земята. Тази пронизваща и проникваща, разрастваща се функция е характерна за елемента „дърво“ и начинът, по който той се проявява във връзката и отношенията между нещата.

В отношенията между триграмите „планина“ и „земя“ в елемента „земя“ образите от Книга на промените очертават връзката на приобщаване и идентичност, припознаване и припокриване. Земята е част от планината, тя я изгражда. В същото време планината се образува, като земята се надигне. Тя просто е израз, изява на земята и представлява същата тази земя като част от нея. Приобщаването, намирането на общото, обединяването е същността на отношението, което свързва енергията при въздействието на елемента „земя“. Земята е готова да приеме формите и всички техни проявления като част от себе си, като част от своята структура и плътност. Едновременно с това плътността и структурата е качество на всяка една форма, нейната опора, която идва от елемента „земя“. Спокойствието и приемането присъстват винаги като възможност за всяка една форма.

И накрая, разбира се, остава най-спорното – отношението между образите в триграмите на огъня и водата. Огънят и водата са винаги заед-

но, макар и да изглеждат противоречиви. Те са неделими, въпреки че изглеждат разделени и обикновено не се възприемат като едно цяло. Предната и задната страна на предметите и формите. Вътрешната и външната им част. Триграмите очертават съдържание отвътре („вода“ – кит. „кан“) и форма от вън („огън“ – кит. „ли“). Те определят противопоставените черти на едно единно цяло като условие то да съществува. Колкото и да бъде раздробено, отново ще има предна и задна страна. Колкото и да бъде разтворено, винаги ще има част, която е в неговата вътрешност. Никоя част, никое изразяване не може да съществува само за себе си, без да има своето противопоставено и потенциално неизразено. Водата няма собствена форма, но има собствена плътност, изпълва формата и придава съдържание на всяка форма. Независимо от конкретната форма, тя я заема. Огънят има склонност да се разраства във всички посоки, но и не носи свое вътрешно съдържание. Той няма собствена плътност, а в същото време трябва да гори в затворено ограничено място, иначе изтощава своята сила. Той създава впечатление за това, че има форма, изглежда оформен, но всъщност е празен, нуждае се от вътрешното си пространство.

Петте източни елемента се намират в непрекъсната връзка, отношение и взаимодействие един с друг. Традиционно те се свързват в кръговете на тяхното взаимно влияние – пораждане и изтощаване, подтискане и страх.

Материята (елементал) на водата в разбиранията на Запада може да прониква в земята например, но това проникване е свойствено за източния елемент „дърво“. Намокрянето на всеки предмет от водата като елементална материя е свойствено за източния елемент „земя“. Огледалното отразяването на спокойната повърхност на водата в езерото е свойствено за източния елемент „метал“.

Ако вземем материята (елементал) на огъня – проникването на неговия пламък във въздуха е свойствено за източния елемент „дърво“. Обхващането на всичко, което изгаря в него, е свойствено за източния елемент „земя“. Светлината, която излъчва като блясък, е свойствена за източния елемент „метал“.

За разлика от Западните четири елемента, които изразяват по скоро елементарните структурни особености на материята, нейното съдържание и качество, Китайските пет елемента (кит. „у син“) представляват свойствата на формите, проявявани в отношенията им с околните неща. Те са функция на взаимодействието между формите. Те представляват динамиката на това взаимодействие. Те са силите, които предизвикват и съпътстват измененията на структурите и формите, техните промени.

Например, разглеждайки една изработена от дърво маса, според западните представи тя би отговаряла на елемента, от който е материалът за нейната изработка – дървото (въпреки че няма такъв елемент на Запад). Според представите на Изтока обаче тя би проявявала свойствата на елемента „дърво“ само когато краката ѝ са неестествено прекалено дълги или са проникнали забити в земята например. Стабилността на масата, стояща върху опората си, е израз на източния елемент „земя“. Нейната гладка повърхност и полиран плот са израз на източния елемент „метал“, а възможността да променя своето предназначение и приложимост, да кажем като плотът се разтяга или краката ѝ могат се регулират, би било израз на елемента „вода“. Елементът „огън“ би се проявил, ако масата е поставена така, че да изпълва по-голяма част от помещението, или ако има ограничителен ръб по края на своя плот.

Какво бихме казали за един съд, изработен от стъкло, например чаша. Ако чашата е гладка, то стените и отразяващата ѝ повърхност ще изразяват функцията на елемента „метал“. Възможността ѝ да приема в себе се нещата, които могат да бъда сложени в нея, да бъде напълнена с нещо, би изразила елемента „земя“. Издължената част на нейното столче би изразило елемента „дърво“ с неговата проникваща способност и свойство да свързва нещата, дръжката също. Елементът „огън“ би намерил израз в свойството на чашата да звъни и да разпространява и усилва звука от своята кухина във всички посоки, както и в способност на стените ѝ да задържат и ограничават течността. Елементът „вода“ би се проявил, ако чашата има овалната и удобна за хващане форма, която се напасва към дланта на ръката, която я държи.

Свойствата на всичко съществуващо да се отнася с конкретната негова връзка с всички останали форми вътрешни или външни, са обозначени с категорията на китайските пет елемента. Тези елементи разкриват свойства на отношенията и макар и динамично присъстващи, те са в постоянно съдържание на всяка една форма. В същото време те са и причината тази форма да се променя. Образите на И дзин (Книга на промените) описват характеристиките на всички формални структури на проявения свят. Заедно с това тези образи и форми са непрекъснато изменящи се под влиянието на силите на техните взаимодействия и отношения с другите проявени форми – петте елемента (кит. „у син“).

При източните пет елемента заемането на гледна точка (позиция) вътре или вън е свойствена за образите на „огъня“ и за „водата“ в И дзин. Огънят е повърхността и излъчването на формата, докато водата е нейното съдържание и причината тази форма да съществува. Те са явната

и скритата част, която присъства във всяка една форма на нашето съществуване. „Огънят“ има свойството да се разширява във всички посоки (това е свойство на топлината), докато „водата“ има способността да протича и да следва, да изпълва освободеното място също във всички посоки. „Огънят“ е обемът на формата, нейното пространствено определение във всички посоки. „Водата“ е протичането на формата и нейната промяна във времето, нейната изменчивост и флуидност по отношение на условията, които ѝ влияят (външни и вътрешни). Способността на тази флуидност, на нейната приспособимост към условията е свойствена за водата като елемент, която следва всички форми. „Водата“ и „огънят“ като елементи са естествените способности и свойства в проявлението на формите. Също както блясъкът и гладкостта, способността да отразява е характерна за свойствата на „метала“. Способността да прониква и да намира възможност за развитие, да свързва в посоката, която това е възможно, да пружинира, да се огъва и да разделя са характерни за свойствата на „дървото“ като елемент. Способността да попива, да приема, да неутрализира и стабилизира всяко влияние е характерно за свойствата на „земята“ като елемент. Това са характеристики на формите, които се проявяват в тяхното отношение с всички останали форми и процеси. Те са техните способности и свойства, които не биха се проявили, ако между отделните форми няма някакво взаимодействие, отношение, връзка, контакт. Това е динамиката и променливостта на пространството и времето като процес.

В западните разбирания елементите представляват по-скоро характерно качество в структурата на самата материя, от която са изградени формите на съществуването. Те са свързани с тяхната текстура, с качеството и степента на техните вибрации, с тяхното ниво в йерархичната подреденост на универсума, включващ и материалния свят. Затова те са статични. Те характеризират вътрешната структура, която е непроменлива и трайно, категорично поставена и определяща. Докато в древната китайска Книга на промените (кит. „И дзин“) формите са несигуни и изменящи се в резултата на динамичните процеси на техните отношения. В западните разбирания те са свойства на материалите като постоянно определени параметри на съществуването на всяка форма, подредени йерархично в таблици (като тази на Менделеев например). Такава трайна структура е непозната на източната наука, където преобладава динамичността на проявлението в зависимост от характеристиките на едно непрекъснато променящо се отношение и взаимодействие. Затова и възможностите да се възпроизведе точно светът (на Дао) на Изток е характерна възможност

само при адекватно и синхронично отразяване на света, благодарение на сливането на неговия постоянно изменящ се спонтанен ход и развитие, вън от желанието на човека да го определя – предварително, или да го оценява – последващо. Достигналият до тази синхроничност се счита за мъдрец, а управляващият, който се отдалечава от нея, губи мандата да управлява, даден му от небето. Той не може да следва Дао. Той е загубил своята възможност и естествено качество Дъ, способност да следва спонтанното развитие на живота и не успява да бъде съответен, отговарящ на него.

С какво тогава бихме могли да сравним идеята на Запада за четири елемента. Често, за да бъдат разграничени от източните, те са наричани „елементалии". В Западния свят те определят качеството на енергията, като бихме казали, че се доближават повече до онова, което на Изток е дефинирано като различна плътност на енергията – кит. „ли", „дзин", „ци" и „шън". Едва при това сравнение, според нас, тези категории биха добили сравнителна идентичност с елементалиите на земята, водата, огъня и въздуха в западните разбирания. Тогава бихме казали, че енергията (етерът) в западното мислене, на Изток е сравнима с „ци", което често се превежда като „жизнена енергия". Тя присъства като елементала „земя" и изразява в структурата на мускулите в човешкото тяло. На Изток в тях се проявявя качеството на енергията, обозначавано като „ли". Същата тази универсална енергия се съдържа в западния елементал на „водата", която присъства в структурата на сухожилията от човешкото тяло. На Изток в сухожилията енергията се проявявя в качество, обозначавано като „дзин". Енергията в плътността на западния елемент на огъня присъства в структурата на костите в човешкото тяло. На Изток в костите същата тази енергия има качество, обозначавано с „ци". Енергията в плътността на Западния елемент на „въздуха" (или само „духа") присъства в структурата на костния мозък, ДНК или нервната система. На Изток това качество на енергията се обозначава с „шън".

Или така погледнато, това присъствие на енергията предава съответните четири нива на съзнанието в тялото на човека, характерни за езотеричното му представяне:

– физическо или минерално;

– жизнено/енергийно или растително;

– емоционално/чувствено/психическо или животинско;

– интелектуално/мисловно или духовно.

Тази представа за устройството на човека адекватно ни предава взаимното проникане на духа в материята и на материята в духа на четири-

те нива – триизмерното пространство на нашето битие и съществуване заедно с четвъртото измерение на времето. По този начин бихме казали, че свойствата на формите като елементи се предават с характеристиките на флуидите в източните представи. Качеството в плътността и свойствата на енергията се определя от възможността на тези флуиди (енергията „ци“) да проникват в стуктурата на материята като ли, дзин, ци и шън. Това би отговорило на западните представи за елементите като структуриращи материята елементалии: земя, вода, огън и въздух. А проявата на етера в такъв случай бихме определели като аналог на китайското разбиране за всепроникващата и присъстваща във всичко „ци“ (единнната енергия на съществуването).

Каква е практическата приложимост на тези разграничения?! Те служат за изясняване на разглеждането на формите като застинали същностни характеристики и трайно определени качества и свойства. Изтокът се фокусира върху тяхната променливост и динамика на непрекъснато протичащите в тях изменения. Оттам и тяхната несигурност и непостоянство. Затова Източният свят и разбиране за света не се опитват да създадат трайни, още по-малко вечни структури. Той се опитва да хване процесите и тенденциите, за да следва вълната на тяхното естествено развитие и флуидно протичане. Това се отразява в свойството му да оцеляване и пригодимост към условията, които тази динамика непрекъснато променя. Все по-малкото, но натрупващо се (динамично) изменение води до по-голямо закъснение на тази пригодимост. По-трайните структури в мисленето на Западния свят се променят доста по-трудно спрямо пригодността на Източния, свикнал това да става по един свободен и естествен начин. Стабилните структури водят до революционни промени в резултат на съпротивлението на установените структури и стремежа им да бъдат устойчиви и постоянни, непроменливи форми. Флуидните структури, отчитайки динамиката на промените в условията, се изменят еволюционно, доколкото успяват да следват тези промени. Тази приспособимост прави невъзможно възникването на революционни промени поради запазване на съответствието в измененията на условията за съществуване. Това налага своите изводи на всички нива на разглеждане на нашето съществуване като личности, на съществуването на нашите семейства, работни екипи, бизнес организации или политически организации и структури в нашето общество. Четирите Западни елемента (или елементали) са основна градивна структура на познанието и неговите структурни форми и тяхното взаимодействие, характеризиращи западното езотерично познание, родило постиженията на западното научно

търсене. Присъщите характеристики на Източните „пет елемента“ и Западните четири „елементала“ са дотолкова различни, че за да избегнем смесването им, би било по-коректно да ги обозначаваме с посочените различни термини. Объркването е още по-голямо, ако обърнем внимание, че тълкуванията на тези термини и сравнителното им съпоставяне е творено от авторитети в западната езотерика, до които смисловите отенъци на източната култура (още повече китайската) е било почти невъзможно да достигнат адекватно и коректно във времето, в което са живели. Макар и неточни или направо погрешни, тези тълкувания са оказали и оказват огромно влияние върху възприятията на смисъла на тези термини в съвремието. За съжаление те продължават да бъдат повтаряни с всяко издание и с всеки следващ повече или по-малко компетентен интерпретатор на темата.

Ако се върнем към началото, усилията ни да разберем дадена култура, дадено общество и дори само отделния човек неизменно водят до опита да открием неговата позиция, неговия поглед върху света и неговото възприемане и оценка. Хората са обусловени от своето образование, култура и възпитание, което ги е изградило като социални същества. Те изграждат своя субективен свят съобразно утвърдените от тяхното общество модели на възприятие, на мислене и категоризация, на изследователски подход и начини на вземане на решение, утвърдени образци на поведение, еталони и мерки за доброто, красивото, рационалното и ефективното, изобщо за ценното в начина на подреждане или решаване на задачите, които поставя животът по нашия път, в развитието на нашето съществуване като човешко същество. Класическата китайска философия прониква пряко и непосредствено както в организацията на социалната структура, така и в ежедневието на отделния човек, отбелязвайки своя отпечатък върху всички нива на култура, естетика, образование, медицина, архитектура и изкуство и свързания с тях символизъм, предал идеите за йерархичното и подредено устройство на света и социалното общество на човека. Тя е попила безвъзвратно не само в организацията на дома с организация на самото пространство като управляващо протичането на енергията като флуид (кит. „фън шуи“), но и в областта на поведението на отделния човек, в неговите връзки и отношения с околните (психология), неговото отношение към социалните и държавни институции и организации за изграждане на социалния живот въобще, неговото ежедневие, обичаи и поведение, етика и морал. Това, че тези влияния са дълбоко неосъзнати, би могло единствено да покаже колко дълбоко са потънали в самоопределянето му и неговата реалност, смятана за даде-

ност и търсещо стабилност в своята привидна неизменност. Едва днес си даваме сметка, доколко елинистичният възглед за света е формирал нашата естетика, култура, начин на мислене, нашата цивилизация и битие. Но е достатъчно да погледнем линията на сградите около нас отделено от конкретните им особености в резултат на модерните тенденции и ще видим симетрията на Архимед, хармонията на сферите на Платон, риториката на Цицерон в нашето ежедневие и логиката на Аристотел в нашите отношения, дори и хумора и сарказма на Сократ, както и човешките връзки през басните на Езоп… Утвърдени от Древния Рим и пренесени през тъмното Средновековие от християнизираното духовенство тези ценности се възраждат през Ренесанса като светски критерии за красота и идеал за йерархично иделната структура на небето и земята, те са корен на собственото ни чувство за ред и цивилизация, възгледи за обществото и справедливостта, културата и ценността на неговите качества, етика и морал. Научният и културният елит, независимо дали църковно религиозен или светски, утвърждава тези ценности в една или друга форма, образова и възпитава обществото поколение след поколение в продължение на стотици и хиляди години.

Ако видим същата тенденция в Далечния Изток, ние бихме забелязали тези идеи за устройството на света, вселената и човека в тях по начина, по който това са си представяли древните китайски мислители, поднесено с други категории и светоусещане, друга естетика и разбиране, друго качество и взаимовръзка на човека с неговия вътрешен и външен свят. Простото приравняване на двата свята – Източния и Западния – би било грубо потъпкване на свободата на тяхното проявление и неумел опит за потискане на единия от тях за сметка на другия или поне неравноправно и несиметрично изграден акт, ако не и преднамерена манипулация. Най-малкото това приравняване без необходимото разбиране би затруднило взаимодействието и връзката между тези два свята в опита за сближаването им – нещо, на което малко или много сме свидетели днес.

Библиография

Виноградски 1993, Внноградски, Бронислав. Числа превращений дикой сливы мэй-хуа, Киев, AirLand 1993

Кълинг 1997: Кълинг, Луис. Древният И дзин, София, Аратрон 1997.

Хол 2015: Хол, Джуди. Енциклопедия на астрологията, София, Книгомания 2015.

Чжоу 1996, Чжоу, Цзунхуа. Дао И-дзина. Путь к прорицанию. Киев, София 1996.

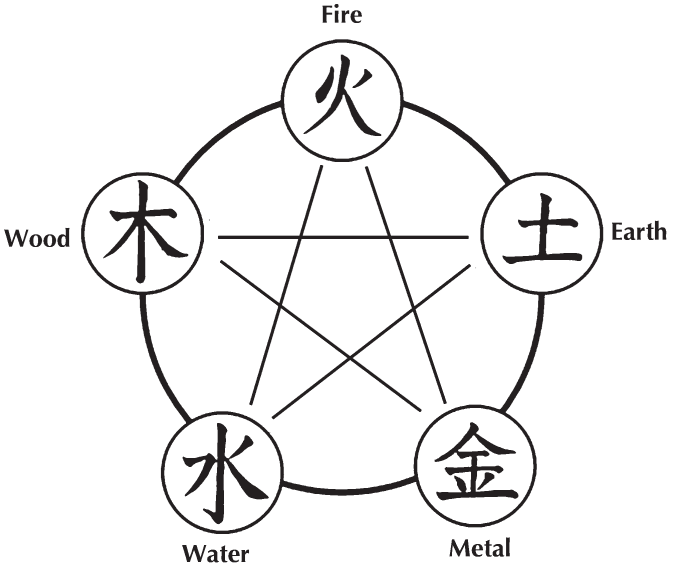
Fire
火
Wood
木
土
Earth
水
Water
金
Metal

乾 qián 天
巽 xùn 風
坎 kǎn 水
艮 gèn 山
坤 kūn 地
震 zhèn 雷
離 lí 火
兌 duì 澤

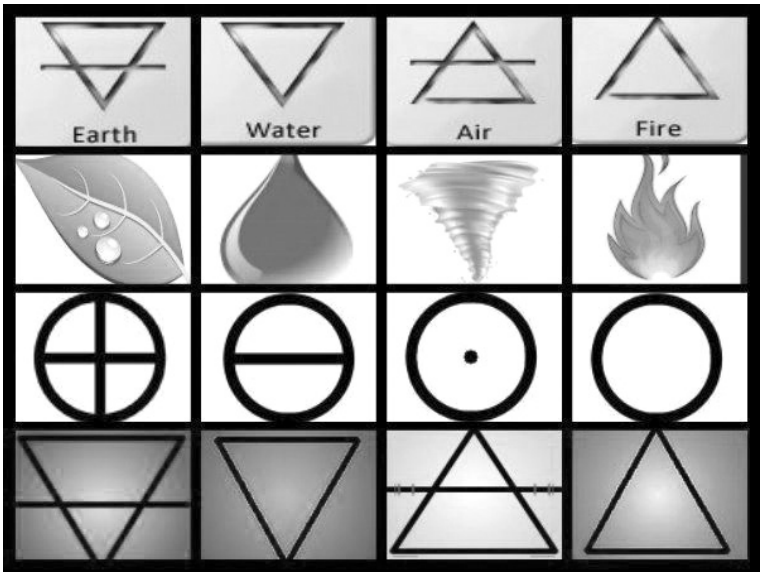

Evolution of the Trigrams

Wu Ji

Tai Ji

Liang Yi

Si Xiang

Ba Gua